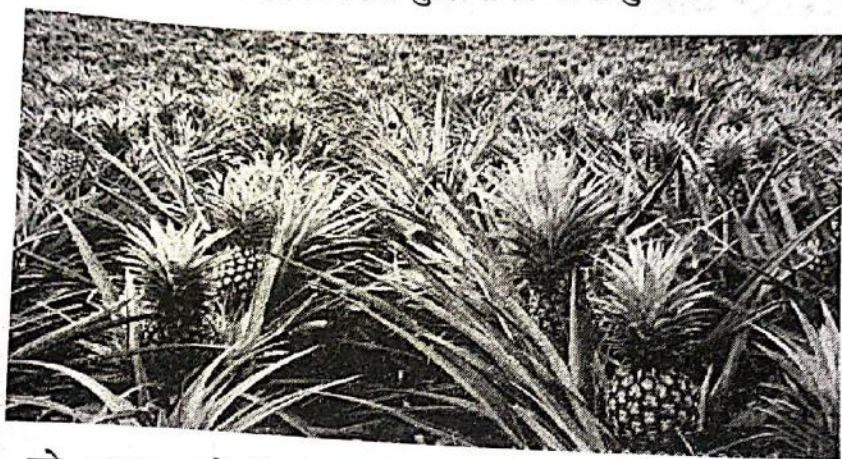

केतुकीका जस्ता पात हुने, केराको बुँगाको आकारमा पसाएर काँडेदार फल लाग्ने र पाकेपछि तासेर खाँदा गुलियो स्वाद हुने एक किसिमको बास्नादार रसिलो फललाई भुइँकटहर भनिन्छ। यसलाई कसैले अनानास भन्दछन् भने अङ्ग्रेजीमा यसलाई पाइनएप्पल (Pineapple) भनिन्छ। यसको वैज्ञानिक नाम अनानास कामोसस् (Ananas comosus) हो। यो वनस्पति ब्रोमिलिएसी (Bromeliaceae) परिवार समूहमा पर्दछ। यो सानो छोटो दुईवर्षे वनस्पति हो। यसको पातको छेउछेउमा काँडा हुन्छ। फलमा पनि काँडा हुन्छ। फल वरिपरि आँखाहरू हुन्छन्। फल पाके ताछ्ने बेलामा यो आँखाहरू निकाल्न विशेष मेहनत गर्नुपर्छ। आँखाहरू ननिकालिकन फल खाँदा बेस्वाद हुन्छ।

भुइँकटहरको फलमा प्रशस्त भिटामिन सी र क्याल्सियम पाइन्छ। भिटामिन ए र बी पनि केही मात्रामा पाइन्छ। यसमा फस्कोरस, फलाम र इन्जाइम ब्रोमोलिन पनि पाइन्छ। यसबाट डिब्बा बन्दी चाना, रस, सर्वत, जाम आदि बनाइन्छ। रस निकालेको छोट्रा पशु आहारका लागि प्रयोगमा ल्याइन्छ। पातको रेसाबाट एक प्रकारको कपडा दिवानाक्लथ बनाइन्छ। पाकेको फलमा करिब १३ प्रतिशत गुलियोको मात्रा हुन्छ।

यो उष्ण प्रदेशीय फलफूल हो तापनि उपोष्ण क्षेत्रमा पनि सफलतापूर्वक यसको खेती हुन्छ। समुद्रको सतहदेखि १५०० मिटरसम्मको उचाइमा भुइँकटहरको खेती राम्रो भएको पाइएको छ। यसका लागि तापक्रम १५ देखि ३२ डिग्री सेल्सियससम्म र वार्षिक वर्षा १५० से.मि. उपयुक्त मानिन्छ। पूरै छहारी या पूरै घामले फलको गुणस्तरमा कमी ल्याउँछ। आधा छहारी भएको ठाउँमा लगायो भने भुइँकटहरको फलको साइज र गुणस्तरमा सुधार आउँछ।

बलौटे दुमट माटो राम्रो हुन्छ। पानीको निकास राम्रो हुनुपर्छ। माटोको पी.एच.मान ५.५ देखि ६.० सम्म राम्रो हुन्छ।

बोटको डाँठ र फेँदबाट निस्केको हाँगालाई सकर भन्दछन्। फलको टुप्पोमा भएको बिरुवालाई क्राउन भन्दछन्। फलको फेँदबाट निस्केको बिरुवालाई स्लीप भन्दछन्। यी चारै प्रकारका बिरुवाहरू भुइँकटहरको खेतीका लागि काम दिन्छन्। नर्सरीमा रोपी डाँठको आँखलाबाट पनि

बिरुवा उत्पादन गरिन्छ। सकर लगाउँदा फल चाँडै निस्कन्छ, तर ठूलो र एकनासे फल स्लीपबाट प्राप्त हुन्छ। क्राउनबाट ढिलो र सानो साइजको फल लाग्छ। लगभग ३०० देखि ५०० ग्रामसम्मको तौल भएको बिरुवा लगाउनु राम्रो हुन्छ।

व्यावसायिक रूपमा भुइँकटहरको खेती गर्ने जग्गाको निश्चित भइसकेपछि सरसफाइ गर्ने र बारबन्देज लगाउने। त्यो जमिनलाई तीन चारपटक खनजोत गरी जमिन तयार गर्नुपर्छ। पानी निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्छ। सिँचाइको सुविधा भएको ठाउँमा जुनसुकै समयमा पनि बिरुवा लगाउन सकिन्छ, तर सिँचाइ नभएको ठाउँमा वर्षादको सुरुमा लगाउनुपर्छ। बिरुवा रोप्दा फेँदको सुकेको पात हटाई ब्लाइटक्स (०.२५) प्रतिशतको भोलमा डुबाई १० से.मि. गहिरो गरी माटोमा गाड्नुपर्छ। गुभा माटोले पुरिदिनु हुँदैन। माटोले पुरियो भने बिरुवा मर्छ। बिरुवा एक वा दुई हारमा वर्गाकार वा त्रिकोण बनाई रोप्नु राम्रो हुन्छ। गोडमेल गर्न, औषधि छर्न र टिप्न सजिलो हुन्छ। ड्याड बनाई बीचमा कुलेसो छाडी दुई हार तरिकाले $20 \times 60 \times 40$ से.मि. दूरी राखि ड्याडमा लगाउँदा एक हेक्टर (२० रोपनी) जग्गामा ५३,३३३ बिरुवाहरू अटाउँछन्। नजिक बिरुवा लगाउँदा पातले फल छोपिन्छ र घामको दाग फलमा लाग्न पाउँदैन। फल ढल्न पाउँदैन भार कम आउँछ। माटोमा चिस्यान बढी रहन्छ। फल उत्पादनमा वृद्धि हुन्छ।

गर्मी महिनामा २०-२५ दिनको फरकमा ४-६ पटक सिँचाइ गर्दा उत्पादन बढ्छ। पोलिथिनसीट, धानको भुस वा खर परालले छापी दिँदा माटोमा चिस्यान रहन्छ र भार कम आउँछ।

भुइँकटहर बालीमा गोडमेल र भार हटाउने काम निकै खर्चिलो हुन्छ। धेरै क्षेत्रफलमा भुइँकटहरको खेती गरिएको भए भारनाशक विषादी प्रयोग गर्नु राम्रो हुन्छ।

भुइँकटहरका जातहरूमा स्थानीय जातको पात लामो, काँठ भएको

हुन्छ। त्यसैले हिजोआज नयाँ नयाँ राम्रा जात भित्र्याइएका छन्। खास गरेर जाइन्ट क्यु क्वीन, सिलोन, जालधूप, मोरिसस आदि जातहरू व्यावसायिक रूपमा लगाइएको छ। जामन्ट क्यु जातको बोट ठूलो, पातमा काँडा नभएको फलको साइज ठूलो (दुई केजीसम्म) आँखा नगडेका चौडो, पाकेको खाने भाग हलुका पहेँलो र बास्नायुक्त हुन्छ। यो जातको फल भदौतिर पाक्छ।

क्वीन जातको भुइँकटहरको बोट होचो र पातमा काँडा भएको हुन्छ। फलको साइज सानो (१.२५ केजीसम्म) आँखा गहिरो, फल एकनासले पाक्ने र बढी समयसम्म रहने हुन्छ। पाकेको ताजा फल खान उत्तम मानिन्छ। तर डिब्बा बन्दीका लागि उपयुक्त छैन। यो जातको फल असारमा पाक्छ।

मौरीसियस जात मध्य सिजनमा पाक्ने जात हो। श्रावण-भाद्रमा फलहरू तयार हुन्छन्। फलहरू मझौला आकारका हुन्छन्। सालखाला एउटा फलको तौल २ किलोसम्म हुन्छ। यो एउटै जातमा दुई प्रकारका उप जातहरू हुन्छन्। एकथरी रातो बोक्रो हुने र अर्को थरी पहेँलो बोक्रा हुने। रातो बोक्रो हुने जातमा गुदी पनि अलिअलि रातो हुन्छ। पहेँलो जातको फलको तुलनामा रातो जानको फलको तलपट्टि फराकिलो र माथिपट्टि बढी साँगुरिंदै गएको (टपेरिड) र बढी गुलियो हुन्छ। पहेँलो हुने जातमा फल पाक्ने बेलामा अलिअलि हरियोबाट गाढा हरियोमा र पाक्दा पहेँलोमा बदलिन्छ। नेपालमा यो जात छैन।

स्पेनिस जातले बढी सुक्खा हावापानी, रोग र कीराहरूको आक्रमण सहनसक्छ। पातहरू लामा र काँडासहितका हुन्छन्। फलको आकार वर्गाकारजस्तो देखिन्छ। फल र गुदी बास्नादार हुन्छ। फल खाँदा खस्रो रेसायुक्त हुन्छ। यो जातले डिब्बाबन्दी र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा राम्रो स्थान पाउन सकेको छैन।

भुइँकटहरमा लाग्ने कीराहरूमा मिलिवग नामको कीरा मुख्य हो। यो चुसाहा कीरा हो। यो सानो र सेतो हुन्छ। यो कीराले डाँठ र फलबाट

रस चुसेर बिरुवालाई रोगी बनाउँछ। यो कीरा देखिनासाथ मेटासिस्टक्स (२५ प्रतिशत) भोल विषादी एक एम एल एक लिटर पानीमा घोलेर छर्नुपर्छ। बिरुवा लगाउने समयमा प्याराथियन (०.०३ प्रतिशत) विषादीमा बिरुवाको जरा डुबाई लंगाउनुपर्छ। थिमेट नामको विषादी १७.५ केजी प्रति हेक्टरका दरले जमिनमा १०० दिनको फरकमा छर्नुपर्छ।

भुइँकटहरको बिरुवामा धेरै प्रकारका रोगहरू देखिन्छन्। खास गरेर बोटको गुभो र डाँठ कुहिने रोग, फल कुहिने रोग, पातको थोठले रोग, गुच्छे रोग आदि हुन्। समयमै रोगको सही पहिचान गरी उपयुक्त विषादीले उपचार गरे नियन्त्रण हुन्छ। सुरुसुरुमा एक-दुई बोटमा रोग देखिनासाथ रोगी बोट नै उखेलेर फाले भन्भट्टै साफ।

बढी उत्पादन लिन बढी चाकडी गर्नुपर्छ। मलजलको राम्रो प्रयोग, बोटको संरक्षण र छिटो वृद्धि गराउने हार्मोनको प्रयोग गर्नाले उत्पादन बढ्छ। नेपालमा लगभग २० देखि ३० टन प्रतिहेक्टर उत्पादन हुन्छ।

धेरै फलाएर बजारमा लैजानुछ भने फलको डाँठ १० देखि ३० से.मि. राखी काठको बाकसमा एकनासका फल राखेर प्याकिङ गरिन्छ। तौल घटाउन क्राउनको केही भाग हटाउने चलन पनि छ।

साधारण अवस्थामा पाकेको फल १० दिन जति भण्डारमा राख्न सकिन्छ। शीतघरमा एक-दुई महिनासम्म पनि राख्न सकिन्छ।

ताजा फल साइजअनुसार ग्रेडिङ गरेर बजारमा बिक्री गरिन्छ। टाढा बजारमा अथवा विदेशमा पठाउँदा डिब्बाबन्दी चाना, फलरस, जाम आदि बनाई पठाइन्छ।